ב"ה

מגד ירחים

תשרי תשע"ז | 207

עלון חודשי להנחלת משנתו ומורשתו של מרן הראי"ה קוק זצ"ל

על משנת הראי"ה

החיים תופסים הם את ערכם רק עם הדעה של קדושת מסירות הנפש. כשיש על מה למסור את החיים, אז החיים הם דבר שיש להם ערך של חופש, של קודש ושל הוד, וכל לח החיים הוא מתגלה בזיו על ידי קדושת מסירות נפש. שמונה קבצים ה' רנ"ו

בראש השנה אנו מקיימים מצוות שמיעת קול שופר, שאחד מטעמיה הוא זיכרון עקדת יצחק, ולכן גם בתפילה אנו מזכירים את עקידת יצחק: "ועקידת יצחק היום ברחמים לזרעו תזכור". עקידת יצחק היא היסוד של כוח מסירות הנפש המאפיין את עם ישראל, כוח זה מוטבע בעם ישראל, כך מלמד אותנו הרב: **"מיוסד בישראל כח הקודש של מסירות נפש ועמידה בנסיון בשביל קדושת האמונה, וסבילת כל צער מפני חובת המצות האלהיות" (אורות האמונה עמ' 116).**

מסירות הנפש מבטאת מדרגה פנימית-שורשית, מדרגה הנמצאת בכוח ובדרך כלל אינה מתגלה בפועל במציאות, אלא רק בעיתות משבר. זו הסיבה שבראש השנה אנו מזכירים את עקידת יצחק כדי שהקב"ה יביט על מדרגתנו הפנימית וימחל על מעשינו החיצוניים: **"והנה בכל המצות כולן עיקר שלמותן הוא רק בפועל, אבל עיקר המצוה של מסירות נפש מיוסד על בכח, שהרי האדם צריך להרחיק עצמו שלא לבא לידי נסיון, אלא שיקבל עליו בכח לקיים כל זמן שתזדמן לו, וכן המצוה העקרית שהשרישה בנו הכח למסירות נפש, היא העקידה, היתה ג"כ בכח ומ"מ ענינה גדול מאד, ע"כ נתקע בשופר של איל להזכיר עקידת יצחק, ויעלה זכרון של הקדושה שלנו שבכח ג"כ, ויעלה לנו כאילו השלמנו בפועל את כל מערכי לבבנו לטובה בשעה הקדושה הזאת של תקיעת שופר"** (מאורות הראי"ה לירח האיתנים).

"העקידה שהיתה בציור ואל הפועל לא יצאה, תורה לנו תכונה הרמה של מסירות נפש, מסירות נפש בשביל החיים, מסירות נפש שעמה יש הוקרת החיים... זה נודע לנו מאפרו של יצחק, העלתו לעולה ברצון תמים וקדוש בשביל אהבת ד' הטהורה... וההורדה, על ידי "אל תשלח ידך אל הנער", המורה כמה יקרים הם החיים, וכי המסירות נפש עצמה נתכוננה כדי להשתמש על ידה בהטבת ערך החיים, לא לאבדה כי אם לרוממה ולהביאה לתעודתה" (עין אי"ה ברכות ס"ב:). עקידת יצחק מבטאת את הנכונות של האדם לבטל את אישיותו הפרטית למען הכלל שימשיך לחיות חיי אמונה. החיים חשובים יותר ולכן יצחק בסופו של דבר נשאר בחיים כי הם נעלים יותר.

תכונה זו של מסירות נפש מבטאת את ההבדל בין ישראל לעמים, התלמוד (ע"ז ג.) מספר שלעתיד לבוא יבואו אומות העולם בטרוניא לפני הקב"ה מדוע נותן שכר לעם ישראל על קיום המצוות, הם לא קיבלו את המצוות ולכן אינם מקבלים שכר. אומר להם הקב"ה: "מצוה קלה יש לי וסוכה שמה, לכו ועשו אותה... מיד כל אחד נוטל והולך ועושה סוכה בראש גגו, והקדוש ברוך הוא מקדיר עליהם חמה בתקופת תמוז, וכל אחד ואחד מבעט בסוכתו ויוצא...", שואל התלמוד והרי מצטער פטור מן הסוכה? ועונה כשישראל נאלץ לצאת מן הסוכה מצטער על כך ולא בועט, ואילו הנכרי בועט בסוכה ויוצא.

הרב מסביר שדברים אלו ממחישים את ההבדל בין ישראל לעמים, אומות העולם מעוניינות במצוות רק כשהן מתאימות לסדר החיים הרגיל ולכן כשסדר החיים משתבש הם עוזבים את המצוות בכעס, אבל ישראל מוכנים לדבוק במצוות גם במציאות מסובכת של קשיים הסוכה מבטאת את המציאות הטבעית האידיאלית אבל לעיתים המציאות משתבשת ואז נמצאת נקודת המבחן כיצד מגיבים: "כאשר יפגשו בשבילי החיים שעל-פי היסוד האמוני דברים מצערים... שאין המצוה נהוגה שם, שזהו יסוד מצטער פטור מן הסוכה, מפני שסוכה מפתחת את העולם, את הזמן ואת הנפש, ליסוד הטבעי שבאמונה ברוחב קדושתה ובעילוי העולם והחיים, אין מקום לצער במצוה, כי כל מה שהוא שוה עם הטבע הכללי הוא תמיד מיושר בנחת ועונג. **אבל הציור הישראלי הוא נותן שפגיעת הצער מצד עצמו, לא תגרום ריחוק נפשי מיסוד האמונה, כי גם בעת אשר העולם כולו מסובך הוא, ואי-אפשר לעמוד על בסיס החיים שבקדושת האמונה כי-אם בצער ומכאובים, הרי הם תמיד מוכנים על זה"** (שם).

במידה זו של מסירות נפש אנו נפגשים גם ביום הכיפורים, שבו אנו מזכירים את מותו של רבי עקיבא בין עשרת הרוגי מלכות, שנתפס על הרבצת תורה: **"מרבי עקיבא אורן של ישראל ...אהבת התורה עד לכדי מסירות נפש של סבל בלתי גבולי, הדעה היסודית שסם החיים של האומה ומכון גאולתה אין לו תוכן אחר כי אם זאת התורה שהיא "חיינו ואורך ימינו"** (מאמרי הראי"ה עמ' ר"ב).

בראש השנה אנו נפגשים עם מסירות הנפש של יצחק על **אהבת ה'**, מצוות הסוכה כשנאלצים לצאת ממנה ממחישה את **מסירות הנפש לקיום מצוות**, ואילו רבי עקיבא אותו אנו מזכירים ביום הכיפורים, יום שבו נתנו הלוחות השניים מסר נפשו על **לימוד תורה**.

יהי רצון שבחגי תשרי הבעל"ט נעמיק במידה עצומה זו של מסירות נפש המאפיינת אותנו ומבדילה אותנו מכל העמים.

הרב בניהו ברונר,
ראש בית המדרש במכללה האקדמית צפת

ישא ה' פניו אליך

חודש תשרי נפתח בימי דין ורובו ככולו נמשך בימים אלה, מראש השנה עוברים אנו ליום הכיפורים ומיום הכיפורים ליום הושענא רבה, ליום בו נמסרים הפתקים, פתקי פסקי הדין, מבית דינו של הקב"ה למלאכים עושי דברו, שיוציאום אל הפועל.

אך למרות שזהו אופיו של החודש מדריכים אותנו חכמים להיכנס אליו בלב טוב ובשמחה, כדברי הירושלמי (ר"ה פ"א ה"ג): "כתיב 'כי מי גוי גדול אשר לו אלוקים קרובים אליו כה' אלוקינו בכל קוראנו אליו'... איזו אומה כאומה הזאת, ...ישראל...לובשים לבנים ומתעטפין לבנים ומגלחים זקנם ואוכלין ושותין ושמחים, יודעין שהקב"ה עושה להן נסים". והנה, לכאורה, דברים אלה פלאיים הם. התלמוד הירושלמי מלמדנו שאנו "יודעין שהקב"ה עושה לנו ניסים" אך לא מבאר לנו מה היא הזכות שמכוחה אנו "גוי גדול אשר לו אלוקים קרובים אליו" ומכוחה יעשו לנו ניסים ?

כבר לימדונו חז"ל ש"דברי תורה עניים במקומן ועשירים במקום אחר", ואפשר שגם אצלנו יש למצוא את התשובה ב"מקום אחר". בתלמוד הבבלי במסכת ברכות (כ, ב) מובא דו שיח מרטיט בין רבונו של עולם למלאכיו, דו שיח בו פותחים המלאכים בתמיהה רבתי על הנהגתו של הבורא יתברך :

"אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם כתוב בתורתך אשר לא ישא פנים וגו', והלא אתה נושא פנים לישראל דכתיב ישא ה' פניו אליך? ! "

היאך זה, רבנש"ע, אתה כותב בתורתך שני דברים שלכאורה סותרים זה את זה? על כך עונה להם הקב"ה:

"אמר להם וכי לא אשא פנים לישראל, שכתבתי להם בתורה ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך, והם מדקדקים על עצמם עד כזית ועד כביצה".

מן התורה, כך משיב הקב"ה למלאכים, מחויבים בני לברך רק לאחר שהם אכלו כדי שביעה, אכלו ושבעו, אך הם מדקדקים על עצמם ומברכים ברכת המזון כבר על שיעור של כזית פת (כשיטת ר"מ במשנה ברכות מה, א וכנפסק בשו"ע או"ח קפו, ב) למרות שבשיעור זה הם טרם שבעו.

תשובתו זו של רבנש"ע עדיין זוקקת ביאור ופירוש. מה מיוחד בה בברכת המזון שדווקא בה ובהידור שבה זוכים בני ישראל שהקב"ה נושא את פניו אליהם?

ייתכן ואת התשובה לשאלה זו ניתן למצוא בתקנת חכמים נוספת הקשורה לברכת המזון. משה רבנו תיקן לנו את ברכת הזן, הברכה הראשונה של ברכת המזון. יהושע תיקן לנו את ברכת הארץ, הברכה השניה של ברכת המזון, ודוד ושלמה תיקנו לנו את הברכה השלישית, ברכת בונה ירושלים. שלוש ברכות אלו עיקרן הוא מדאורייתא, ואת הברכה הרביעית תיקנו לנו חכמים, כפי שמובא בגמרא (ברכות מח, ב):

"'הטוב והמטיב' ביבנה תיקנוה, כנגד הרוגי ביתר. דאמר רב נחמן אותו היום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה תקנו ביבנה 'הטוב והמטיב', 'הטוב' – שלא הסריחו, 'והמטיב' – שניתנו לקבורה".

שלוש שנים וחצי עמדה ביתר במצור שצר עליה אדריינוס קיסר. בר כוכבא שר' עקיבא קרא עליו את הפסוק "דרך כוכב מיעקב", נשא את כליו ואמר עליו שהוא מלך המשיח, היה מנהיגה הצבאי של העיר, ולרשותו, כך מעיד התלמוד הירושלמי (תענית פ"ד ה"ד) עמדו 400,000 חיילים מובחרים. אך את הזכות שאפשרה להם לעמוד במצור לא תלו חכמים בכח הזרוע אלא בכוחו של רבי אלעזר המודעי שהיה "יושב על השק ועל האפר ומתפלל בכל יום ואומר רבון העולמים אל תשב בדין היום".

אלא שלדאבון לב באחד הימים עלה בליבו של בר כוכבא חשש כי דודו, ר' אלעזר המודעי מנהל שיג ושיח עם כוחותיו של אדריינוס. היה זה כאשר באחד הימים ניגש כותי אחד ולחש דבר מה על אוזנו של ר' אלעזר

בעודו שקוע בתפילתו. המחזה המוזר הגיע חיש קל לאוזניו של בר כוכבא, והוא זימן אליו הן את הכותי והן את ר' אלעזר. הכותי סרב בתוקף לדווח על תוכן לחישתו לר' אלעזר, ור' אלעזר עמד בתוקף על כך שהוא היה שקוע בתפילתו ועל כן הוא כלל לא שמע את לחישתו של אותו כותי. בר כוכבא בחמתו בעט בדודו והרגו, ועל ההמשך מעידים חכמים:

"מיד יצאת בת קול ואמרה (זכריה י"א) הוי רעי האליל עזבי הצאן חרב על זרועו ועל עין ימינו, זרועו יבוש תיבש ועין ימינו כהה תכהה, הרגת את רבי אלעזר המודעי זרועו של כל ישראל ועין ימינם, לפי כך זרועו של אותו האיש יבש תיבש ועין ימינו כהה תכהה. מיד נלכדה ביתר ונהרג בן כזובה".

תפילתו התדירית של ר' אלעזר המודעי "ריבון העולמים אל תשב בדין היום" היא זו שעמדה לישראל והצילה אותם מחרבו של אדריינוס, זכותו של חכם זה היא "זרועו של כל ישראל ועין ימינם", וכל זמן שהם כיבדוהו ושמרו עליו זכותו עמדה להם. נראה לענ"ד, אני הקטן, כי על כן בברכת המזון תיקנו לנו חכמים ברכה לזיכרון הזכות שעמדה להם לאנשי ביתר, כדי שנזכור שבשל אותן זכויות "הוא הטיב לנו הוא מטיב לנו והוא ייטיב לנו", כפי שהעידו חכמים על ר' חנינא בן דוסא "כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני" (ברכות יז, ב, תענית כד, ב).

ההקפדה על דברי חכמים היא אשר מעמידה לצדנו את זכותם, וזו תשובתו של הקב"ה למלאכים שבשל הקפדתנו על דברי חכמים זכותם של חכמים עומדת לנו, כפי שדרשו חכמים "ונשוא פנים (ישעיה ג, ד) – זה שנושאין פנים לדורו בעבורו למעלה, כגון רבי חנינא בן דוסא" (חגיגה יד,א).

על כך כתב מר"ן הרב קוק בשמונה קבצים קובץ ז מה:

"אז יבורר לכל, כי סגולת הקודש אינה סגולה זלה, שיכולה להנטל בכל ידים מסואבות, כי אם סגולה העולה בעמל נורא במסירת נפש קבועה, וע"י זכות נחלת קודש של אבות לבנים נושאי עולם באהבה ושומרים דרך ד' בכל עז".

הרב יאיר בן מנחם
ירושלים

אין עושים נפשות לצדיקים, דבריהם הם זכרונם.

עשרת ימי תשובה

בינוניים תלויין ועומדין

מדברי הרב אברהם אלקנה שפירא זצ"ל, 9 שנים לעלותו לגנזי מרומים.

בין הספרים הנפתחים בראש השנה מציינת הגמ' את ספרם של הבינוניים. הגמ' אומרת (ר"ה טז, ב) "בינוניים תלויין ועומדין מר"ה ועד יוה"כ, זכו נכתבין לחיים, לא זכו נכתבין למיתה". הנה בעשרת ימי תשובה שבין ר"ה ויוה"כ יכולים הבינוניים לתקן את חטאיהם ולזכות לחיים. הריטב"א (שם) מקשה מה העניין שתלויין ועומדין בעשי"ת, וכביכול יש לבינוני פחד אם ייכתב לחיים, הרי הגמ' (ר"ה יז, א) אומרת שמדת 'רב חסד' שבי"ג מדות היה שד' יתברך מטה את הבינוני שחציו זכאי וחציו חייב כלפי חסד, וא"כ מה הצורך בכל עבודת ימי התשובה, והרי בכל אופן יכתבו לחיים. ומצאנו כמה שיטות בתירוץ הקושיא.

הכס"מ (הל' תשובה פ"ג, ה) סובר שהמדה הזאת של הכרעה לחסד הוא רק לעתיד לבא, שבעולם הבא אין כבר מתי לחכות, על כן צריך להשתמש במידת 'רב חסד'. אבל כשאדם עדיין חי ויכול לתקן, מחשיבים אותו כבינוני, ולא מכריעים אותו לכף זכות, ועל כן בראש השנה אין מטים כלפי חסד.

רבנו יונה ('שערי תשובה' ש"ב, יד, וכעין זה בלח"מ הל' תשובה פ"ג, ג) אומר שאם עושה מצוות אבל אינו עושה תשובה, זה עצמו נחשב לו כעוון. שהרי המצווה הנחוצה בימים אלו היא התשובה, שכן "אע"פ שהתשובה והצעקה יפה לעולם, בעשרת הימים שבין ראש השנה ויום הכיפורים היא יפה ביותר... יום הכיפורים הוא זמן התשובה לכל" (רמב"ם הל' תשובה פ"ב, ו-ז). צריך לדעת ש'זמן תשובה לכל' פירושו אפילו לצדיקים. והיינו שהגם שהם נכתבים לחיים, אבל עדיין יש להם מיעוט שאינן זכויות, ועל המיעוט הזה צריך גם לעשות תשובה. זה כלול במילים 'זמן תשובה לכל', לכל המעשים של האדם, למרות שהוא נכתב כבר לחיים. ועל זה אומר רבנו יונה שאם בעשרת ימי תשובה יש עליו חובה לעשות תשובה, לא יספיק שיעשה מצווה אחרת. כיוון שאת המצווה הנחוצה היום לא עשה, זה מונע ממנו להיות זכאי. תירוצים אלו מדגישים את החובה המיוחדת לעשיית תשובה בימים אלו.

אמנם הריטב"א מיישב באופן אחר, לפי דבריו מדת 'רב חסד' אכן יכולה להכריע לזכות, אבל בשמים לא ניחא שאדם ייחתם כבינוני. בשמים לא רוצים בינוניים, בשמיים רוצים רק צדיקים. כדאי שיהיה תלוי ועומד עשרה ימים עם חששות, פחדים וחרדת הדין, כדי שיכריע עצמו בסופו של דבר לכף זכות כצדיק ולא כבינוני. כי יש הבדל גדול בין פרצופו של בינוני ובין פרצופו של צדיק. דברי הריטב"א הם יסוד גדול לעבודת הבינוני בכל ימות השנה ובעשי"ת בפרט.

מורשה עמ' ס"ג

התקיעות שחדרו בלבבות

קבוצות פועלים שדחקה אותה השעה, לגמור עבודת בניין מסוימת, באחת השכונות בירושלים, הרשתה לעצמה להמשיך בעבודה בעצם החג.

משהבחינו השכנים בנעשה, שלחו מיד להודיע על כך לרב. והנה כעבור שעה קלה הגיע למקום שליחו של הרב ושופר בידו. הוא ניגש אל הפועלים שהופתעו למראהו, ואחרי שבירך אותם בשנה טובה, הודיע כי הרב קוק שלח אותו לתקוע בפניהם בשופר, כחובת היום על כל אדם מישראל. ביקש באדיבות שיואילו להפסיק את עבודתם ולהקשיב לתקיעות, ומיד בירך והתחיל לתקוע.

דברו של הרב ותקיעות השופר, מילאו את שליחותם. כל תקיעה נוספת הרעידה נימים דקים ועוררה את הנקודה היהודית בלב הבחורים הפועלים. הם הניחו את כלי העבודה, התרכזו ועמדו מסביב לתוקע, ואחדים התרגשו והזילו דמעות. בחלל הבניין הבלתי גמור הדהדו הקולות העתיקים של השופר, הזכירו בית אבא,דמות סבא,העיירה ובית הכנסת, הזכירו עולם יהודי עומד בתפילה, וסימני שאלה התחילו נדחקים בזה אחר זה: מה קרה לנו? היכן אנחנו? לאן הגענו? וכך היו עומדים הבחורים נבוכים ומהורהרים.

עם תום התקיעות, כבר לא היה צריך להרבות בדיבורים. כולם החליטו להפסיק את העבודה, ומהם ששאלו את השליח אם הם יכולים להילוות אליו, הזדרזו והחליפו בגדיהם ויחד אתו הלכו להצטרף לתפילת החג בבית מדרשו של הרב. (עפ"י רח"ד ערמון קסטנבוים, "מאוצר גנזי" עמ' 245)

"הבעה של אחווה ושל כבוד- מקרבת"

ואלו דברי הרב בימים ההם:
"מילה ידידותית פועלת, הבעה של אחווה ושל כבוד מקרבת -אל ירפו ידינו מלכת בדרך הטובה והישרה, אשר אור האהבה והאחווה, השלום והרעות, זרוע בה. חובתנו היא לפרוץ פרצות בחיץ המבדיל בין אח לאח, ולב ללב ידבר, ונשמה לנשמה תביע אומר, והדברים בטח יקשבו ברב קשב. ופתאום יתרוממו בנינו אלה, ויעטרו על ראש חפצם הכביר לבנין הארץ והעם, את עטרת וההוד של יפעת הקודש". (קריאות גדולות - ירושלים תש"ד - עמ' נ"ט-ס"א).

"החזירנו בתשובה שלמה לפניך"

"אבינו מלכנו החזירנו בתשובה שלמה לפניך" - מאי משמע תשובה שלמה? זאת אנו למדים מהבקשה הסמוכה " שלח רפואה שלמה לחולי עמך", ברוב המקרים המחלה היא סימפטום של מצב לא תקין של הגוף כולו, ואם הריפוי יתרכז רק בגילוי החיצוני של המחלה, תהיה זו פעולה לא גמורה, לא שלמה. רק אם יתחקה הרופא אל שרשי המחלה, ויגיש לחולה אמצעי ריפוי מקיפים, אז יזכה החולה לרפואה שלמה.

והוא הדין **תשובה שלמה** - לא תשובה חלקית, קטועה, המתייחסת לחטא המוגדר, המסויים. אלא מבקשים אנו שהקב"ה יחזירנו בתשובה שלמה, תשובה המגיעה לסיבות החטא ולשרשיו, תשובה המחזירה את האדם לשלמותו (מפי הגרש"ב ורנר)

"אנכי הנני נדחף
מעצמותי הפנימית לדבר
על דבר התשובה.
והנני נסלד בעצמי ממחשבתי:
הראוי אנכי לדבר
על דבר התשובה?
כתבו על דבר התשובה
גדולי הדורות שעברו,
הנביאים והחכמים היותר טהורים,
החסידים היותר גדולים,
ואיך אוכל אנכי להתייצב בקהלם?
אבל לא תוכל
כל חלשה בעולם
לפטרני מתביעתי הפנימית,
מכרח אני לדבר
על דבר התשובה,
ודוקא בצידה הספרותי והמעשי,
להבנת התוכן שלה בדורנו,
ולהגשמה בחיים,
בחיי הפרט ובחיי הכלל".

חדריו עם קלו-קלז

סגולת התרועה לתיקון הלב ולהמשך דרך החיים והטוב

"אשרי העם יודעי תרועה" - שיודעים ומכירים את כח התשובה, הבא על ידי סגולת התרועה, המתגלה בימי רצון אלה, לתיקון הלב בתשובה, ועל ידי ידיעתם והכרתם זו הם ממשיכים אותה גם אחרי שעברה מלפני עיניהם, וגם בכל השנה אור ד' מאיר לפניהם, להורות להם דרך החיים והטוב - "ד' באור פניך יהלכון".

(עולת ראי"ה, ח"ב, שכט)

לקט מתוך מועדי הראי"ה הרב מ.צ. נריה

ליקטה: שושנה רייך

מגד ירחים
עלון חודשי בהוצאת "בית הרב" וזאת לראיה (ע"ר)
רח' הרב קוק 9 ת.ד. 6275, ירושלים 91062
טל: 02-6232560, פקס: 02-6242908
betharav@zahav.net.il www.moreshet.co.il/beit-harav
ניתן לקרוא את העלון "מגד ירחים" גם באתר: www.yeshiva.org.il
עריכה: שושנה רייך עיצוב גרפי: ש. יוסטמן